Vjekoslav Bajsić

LJUDSKA PRAVA U MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA

Prije no što se uputimo u materiju naše teme, osjećam potrebu da priznam kako sam u velikoj neprilici što se tiče povjerenog mi zadatka. Broj međunarodnih dokumenata koji na ovaj ili onaj način govore o ljudskim pravima toliko je nakon II. svjetskog rata narasao, a i dalje ih je sve više, da jednostavno u osukudnom okviru jednog predavanja nije moguće iznijeti svu materiju njezine povezanosti, porijeklo i važnost, utjecaje na realan tijek događaja i njezinu ovisnost o njima. Odgovarajuća literatura prerasla je gotovo u biblioteke. Pitanje je, dakako, što od toga odabrati i kako prikazati da se bitni elementi ne izgube. Mislim zato da mi je dužnost upozoriti čitaoca da će izlaganje biti nužno parcijalno, zapravo neki pregled s povijesnim osvrtom, podvrgnuto subjektivnim mogućnostima shvaćanja i subjektivnim predrasudama.

Iz ovoga što je rečeno siguran sam da se mnogima nameće pitanje zašto se ti dokumenti gomilaju — do sada više od 80 deklaracija i ugovora — tek nakon II. svjetskog rata. Očito je da i to ima svoje razloge te će nam uočavanje tih razloga uvelike pomoći da shvatimo što se zapravo tim deklaracijama i konvencijama oko ljudskih prava upravo *sada* želi postići. Tako će nam postati jasnijima i smisao ljudskih prava i konkretna situacija u kojoj postaju toliko važna. Sve zajedno pak vrlo važno i korisno osvjetljuje sadašnji trenutak povijesti, toliko bremenit teškim pitanjima čovječanstva. Zao studija o ljudskim pravima u međunarodnim dokumenima uz neku informiranost o tome koja su to zapravo naša manje ili više tražena ili manje ili više ostvarena prava — na osnovi kojih, čini se, ako ih znamo, možemo osvojiti pokoju poziciju — snažno osvjetljuje najdublja pitanja današnjeg teškog suživljenja i mogućnosti da se nekako riješe ti problemi, ako Bog bude toliko milostiv da nam podari potrebno vrijeme i pamet.

Činjenica što se o ljudskim pravima na međunarodnoj razini govori tek nakon II. svjetskog rata (Karta Ujedinjenih naroda u San Franciscu od 26. 6. 1945. odakle će kasnije poteći Opća deklaracija o ljudskim

pravima Ujedinjenih naroda od 10. 12. 1948.[1] itd.) proizlazi na kraju krajeva iz tolike isprepletenosti i međusobne ovisnosti života nacija cijeloga svijeta, uglavnom zbog razvitka moderne tehnologije i svega onoga što on omogućuje, tako da se to područje više nije moglo prepustiti juridičkom smislu i dobroj volji zakonodavstva pojedinih zemalja. U preambuli Općoj deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda kao motiv izričito se spominje da je poštovanje ljudskih prava nužno da se svijet ne bi pretvorio u barbarstvo, da ljudi ne bi morali oružjem nastupati protiv tiranije koje narušavaju međunarodni mir, da je ono potrebno radi dobrih međunarodnih odnosa, drugim riječima: poštovanje ljudskih prava iznosi se kao temelj nesmetanog međunarodnog života i napretka, koji je, dakako, u interesu svih ljudi. Međunarodna briga za čovjekova prava izrasta, dakle, iz stvarnog jedinstva čovječanstva na globusu koje postaje sve svjesnijim te činjenice.

Međunarodna zaštita čovjekovih prava nastala je zapravo iz potrebe da se pravno zaštite stranci. Pojedinac po svojim temeljnim građanskim pravima uživa neku zaštitu zajednice, uže ili šire, u kojoj živi. Čovjek živi u zajednici upravo radi te zaštite. Rimsko pravo, na kojem se temelji kasniji pravni poredak gotovo cijele Evrope, poznaje zato tzv. *ius civile* koje uređuje odnose među građanima. Stranac, barbarin, u davnini je često neka vrsta *rei nullius* koju svatko može prisvojiti. No nijedna zajednica ne živi izolirano. Kad *civis romanus* kao trgovac ili kao gospodar nad drugim narodima regulira svoje odnose prema njima ili između njih, i u tome su mu potrebna neka stalna pravila postupka. Tako se govori o *ius gentium* ili *ius gentile*, dakle, o nekom pravnom poretku koji u načelu nadilazi okvire vlastitog polisa, te zahvaća u nešto općeljudsko. Tu se pokazuje da je čovjeku kao čovjeku potrebno priznati neka prava, jer, napokon, svi ljudi bar nekako čine neku ljudsku zajednicu. U tom smislu govori i Aristotel o ljudskim pravima koja čovjeku pripadaju *po naravi*, premda dijeli društvo na slobodne i neslobodne po naravi. Biblija govori o odnosu prema strancu, pridošlici, i osigurava mu neka prava, jer je i Izrael jednom bio pridošlica u tuđoj zemlji (Izl 22,20). Stoička filozofija utvrđuje temeljnu jednakost svih ljudi. Kršćanstvo sa svojim moralom djece Božje osobito naglašeno iznosi baš taj element jednakosti, bar kao postulat i transcendentnu čovjekovu dimenziju. Vidimo, dakle, da s različitih strana, u političkoj praksi, u filozofiji i religiji, da ne nabrajam pojedinačne propozicije, postoji manje ili više jasno uvjerenje da ima nekih čovjekovih prava i neovisno o odnosu okupljanja u neku zasebnu društvenu zajednicu.

Drugo je, dakako, pitanje koliko su se ta prava svjesno uzimala u obzir u pojedinim povijesnim trenucima. No jedno se pravilo može uočiti: budući da problem čovjekovih prava nasuprot pravima građana izbija

[1] Na kraju članka donosimo u prijevodu svih 30 članova tog temeljnog dokumenta o ljudskim pravima kako bi se dobila neka osnovna informacija o kojim je to pravima riječ.

na vidjelo uglavnom u odnosima između različitih zajednica, grupa i država, to će njegova aktualnost rasti što više bude *commerciuma,* odnosa i razmjene, između tih zajednica.

Korijene modernog razvitka mogli bismo potražiti u nastajanju i rastu gradskih sloboština srednjega vijeka, odakle se može pratiti suvisla linija sve do današnjih dana. Germansko feudalno pravo, koje se temelji na hijerarhijskoj ljestvici ovisnosti o vrhovnom gosopdaru zemlje, potisnulo je rimski municipalni poredak i stvorilo dijelom vrlo zamršenu mrežu podređenosti i nadređenosti različitih uživatelja feudalnog posjeda. Ako slobodu shvatimo izvanjski, kao čovjekovu mogućnost da po volji ode (zatvoriti čovjeka znači onemogućiti mu da ode, znači lišiti ga slobode), znači da su trgovac i obrtnik, kao ljudi koji nisu bili vezani za nepokretnu zemlju, kao što su to bili kmet i njegov gospodar, te su uvijek mogli »otići«, bili po naravi predestinirani da stvaraju gradske otoke slobode u feudalnoj okolini. Talijanske trgovačke republike, u kojima još postoji tradicija rimskoga municipija, i slobodni gradovi u smislu neposrednog potpadanja pod suverena primjeri su nastajanja tog novog građanskog sloja koji je to više jačao što je više bilo *commerciuma.*

Sudbonosno je bilo to što je crkveni posjed ušao u feudalni sustav, a to je ne samo stvaralo trajne probleme oko crkvenih i svjetovnih kompetencija (v. borba za investituru) nego je kriza feudalnog društva na svoj način povukla u krizu i crkveni sustav.

Budući da naše predodžbe o nadnaravnim realitetima crpemo uglavnom iz ovozemaljskog iskustva, to su feudalni odnosi (ovdje ne valja shvatiti riječ u pejorativnom smislu) često bili paradigma za odnose prema Crkvi, crkvenoj vlasti, Kristu i Bogu. Crkvena misija rado se shvaća kao *infeudatio* od Božje strane.

Religiozne reforme 16. stoljeća kao odgovor na krizu Crkve i feudalnog društva idu putem paradigme građanskih sloboda, tj. putem neposrednog odnosa svakog pojedinca prema Bogu kao suverenu i unutar crkvene zajednice, dok njezini revolucionarni pokreti naglašavaju jednakost čovjeka *i na ovom svijetu.* Često se takve »autonomne« Crkve, u sukobu s okolinom, sele iz jednog kraja u drugi, počevši od ruskih starovjeraca pa do puritanaca, kvekera, moravske braće, mormona itd., da bi i kao svjetovno društvo mogle ostvariti ono što smatraju slobodom ispovijedanja vjere.

Upravo su takve religiozne skupine — separatisti, puritanci, kvekeri i hugenoti — povezane, što je značajno, s interesima trgovačkih udruženja započele kolonizirati atlantsku obalu Sjeverne Amerike. Udaljenost od matice zemlje i mogućnost »otići« u prostranstva pozadine uvjetovali su slobodarska nastojanja. Potreba za religioznom slobodom imala je u tome veliku ulogu, te posredovala potrebu za slobodom uopće. Kozmopolitski sastav bio je također vrlo važan. Nije, dakle, neobično što Deklara-

cija nezavisnosti Sjedinjenih Država od 4. srpnja 1776. počinje izjavom: »Smatramo da su ove istine same po sebi evidentne, da su svi ljudi stvoreni jednakima, da ih je njihov Stvoritelj obdario nekim neotuđivim pravima, među kojima su život, sloboda i postizavanje sreće. — Da su vlasti ustanovljene među ljudima kako bi osigurale ta prava, te svoju pravednu vlast izvode iz suglasnosti onih kojima vladaju.« Slijedi nabrajanje nepravdi koje im je kralj počinio.

Što se tu događa? Po liniji religiozne reformacije odbija se posredništvo kralja po milosti Božjoj, koji dalje dijeli svoje milosti, te se utvrđuje neposredno posjedovanje nekih prava po milosti Božjoj, tj. ljudi su već po rođenju svi jednaki, nasuprot feudalnom pravu koje tvrdi da su ljudi po rođenju nejednaki i nejednakih prava. Upravo ta raznorodna religiozna i nacionalna mješavina mogla je postojati samo tako da se svakom priznaju neka temeljna početna prava, i to ne samo kao građaninu (premda se govori o civil rights) nego kao čovjeku, usprkos tomu što i dalje postoji pitanje crnačkih robova, koje upravo zato ostaje pitanjem.

Francuska revolucija, isto tako građanska revolucija, morala je također priznati jednakost svih ljudi[2] da bi se otresla nadmoći feudalnog sloja i njegovih privilegija. No u Francuskoj nema raznorodnih reformiranih religioznih skupina, a Katolička crkva još je uvijek ugrađena u feudalni poredak. Zato se stvari razvijaju linijom sekularizacije i protiv crkve. Kao suveren, umjesto kralja po milosti Božjoj, na površinu izbija ideja naroda, ali sekularizirana. Dok u Americi devetnaestog stoljeća traje vrlo izrazit religiozni interes, francuska se revolucija razvija prema ateizmu, agnosticizmu i religiozno nezainteresiranom liberalizmu.

Ideja sekulariziranog naroda francuske revolucije poslije napoleonskih ratova postiže u Evropi izvanrednu moć nad masama, koju je uglavnom zadržala i do danas. Herder formulira narod kao jedinicu istoga jezika. Dolazi do različitih nacionalnih buđenja, pogotovu zbog općeg prisilnog školstva, osvješćivanja povijesnog identiteta. To od 19. stoljeća do danas u srednjoj i istočnoj Evropi — primjer je tu poglavito Austro-Ugarska monarhija sa svojim mozaikom etničkih grupa — dovodi do gotovo nerješivih problema oko nacionalnih manjina i do dalekosež-

---

[2] *Declaration des droits de l'homme et du citoyen* iz 1789. sadrži preambulu i 17 članova te, između ostalog, deklarira:

1. političku i socijalnu jednakost svih građana;
2. poštovanje privatnog vlasništva;
4. otvorenost javnih službi za sve;
5. dužnost svih građana da se pokoravaju zakonu, izrazu opće volje građana;
3. suverenost nacije;
6. poštovanje mišljenja i vjerovanja;
7. slobodu govora i tiska;
8. pravednu raspodjelu porezâ koje slobodno prihvaćaju predstavnici zemlje.

nih promjena zemljopisne karte Evrope nakon prvog svjetskog rata. Pitanje čovjekovih prava koncentrira se tu uglavnom oko pravâ nacionalnih manjina na nacionalno jedinstvo i suverenitet, sve do ogorčenosti. Liga naroda u Ženevi zato se, što se tiče ljudskih prava, uglavnom bavi tim problemima, tj. kako da se osiguraju temeljna prava manjina koje geografski ne mogu ući u svoju nacionalnu zajednicu. A svaka nacionalna zajednica — načelo jedinstva nije više osoba, monarh, nego homogena teritorijalna kulturna zajednica — teži za apsorpcijom ili eliminacijom heterogenih elemenata svjesno pojačavajući etnocentrički egoizam. Radikalni nacionalizam dovodi do rasizma i do poznatog gaženja svih čovjekovih prava u koncentracionim logorima, što nakon II. svjetskog rata izaziva upravo već spomenutu potrebu međunarodne juridičke intervencije na području kodifikacije i garancije čovjekovih prava.

S druge strane, tehnološki napredak od početka prošlog stoljeća otvara tzv. industrijsku revoluciju koja pojedincu ili skupinama pruža dotad neviđene mogućnosti ekonomske moći. Budući da društveno uređenje i njegova pravna struktura uvijek tromo reagiraju na nove pojave, nastaju velike ekonomske i društvene neravnoteže. To novo područje rada s novim skupinama, socijalnim »manjinama«, iznosi nova pitanja o ljudskim pravima, koja se nastoje riješiti sindikalnim borbama, novim ideologijama i socijalnim sustavima što se na njima temelje (socijalizam, marksizam). Budući da se problemi pojavljuju na razini posve ovostranog tehničkog stvaralaštva i njegove organizacije, rješenja koja se nude nemaju mnogo veze s religijom ili religioznošću. Klasno grupiranje dolazi kadikad u sukob s onim nacionalnim.

S napretkom industrijske produkcije javlja se i širi potrošački mentalitet, te se i pojam i vrednovanje čovjeka mijenja, sada kao produktivne jedinice i poslužitelja stroja. Drugi svjetski rat, koji je zapravo borba vodećih skupina za svjetsku prevlast, pogotovu zbog nesnošljivosti i okrutnosti izazvanih ideologizacijom masa, zbog mnoštva nacija koje se sukobljavaju te zbog golemih ljudskih i materijalnih žrtava, dovodi još snažnije u svijest pitanje mogu li se svi problemi prepustiti isključivoj kompetenciji pojedinih država. Pokreti oslobađanja od kolonijalnog statusa, osvješćivanje i stvaranje novih nacija, eksplozija pučanstva, pitanje ekonomske ovisnosti unutar borbi za svjetsku ekonomsku premoć, problemi rada, problemi izbjeglica, promjena uloge obitelji zbog industrijalizacije i urbanizacije, neravnomjerna raspodjela sirovina itd. stvaraju probleme koje pojedinačne zemlje ne mogu riješiti same. Ujedinjeni narodi, drugo, popravljeno izdanje prijeratne Lige naroda, imaju upravo tu zadaću da koordiniraju i usmjeravaju zajedničku suradnju između država. Zajednička suradnja moguća je pak samo ako se priznaju neka zajednička prava. Početne deklaracije Ujedinjenih naroda u San Franciscu odgovor su upravo na neriješeni problem manjina koji su pojedine nacije u prošlom ratu nastojale »riješiti« na svoj način.

* * *

Nakon II. svjetskog rata, kad je riječ o čovjekovim pravima, stvari se, dakako, ne odvijaju samo na području jednostavnog odnosa čovjeka pojedinca i društva u kojemu živi, u prvom redu političke zajednice što je predstavlja država. Na površinu izbijaju, naprotiv, četiri kategorije koje često žive u nestalnim, neadekvatnim i nepravednim odnosima. To su pojedinci, različite skupine koje posreduju između pojedinaca i države, npr. etničke grupe (manjine), sindikalne organizacije, zatim, kao treća kategorija, političko društvo, također ekonomska zajednica unutar političkih okvira i, napokon, nešto novo u povijesti: svjetska zajednica.

Novo proširenje subjekata ljudskih prava očituje se jasno u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda od 10. prosinca 1948.

Može se naznačiti više razloga zašto se problemi ljudskih prava, koji su se prije rješavali konvencijama između pojedinih država, sada prenose na opću međunarodnu razinu. Sigurno je tu djelovalo opće zgražanje nad količinom i nad nehumanošću kojom su se ljudska prava vrijeđala za vrijeme rata, ali i prije, tako da su se države našle ponukanima da svojem stanovništvu daju neka zajednička jamstva. No glavni je razlog strukturalni, što su individualni problemi prerasli granice pojedinih država. Osam milijuna izbjeglica iz evropskih zemalja stvorilo je toliko međunarodnih problema da se oni više nisu mogli rješavati na razini pojedinca i njegove države. Zato se više nisu mogli prepustiti nadleštvima pojedinih država.

Daljnji je razlog bila mjera diskriminacije između pojedinaca ili skupina unutar država, tako da je postalo očito da je država u mnogim slučajevima zakazala, te se osjetila potreba za nekom novom instancijom koja bi osigurala jednakost.

Napokon, javljaju se različite posredničke skupine koje okupljaju i kanaliziraju proteste i aspiracije pojedinaca, te prerastaju kompetenciju pojedinih država.

Svi su ti motivi učinili da poslije II. svjetskog rata pojedinac nalazi, ili vjeruje da nalazi, zaštitu svojih prava u svjetskoj međunarodnoj zajednici, tj. postaje na neki način građaninom svijeta.

No deklaracije i konvencije koje idu u tom smjeru nisu nešto što bi raslo organski, nego su to pojedinačni prodori, već prema prilikama i potrebama. Bilo bi previše tvrditi da je riječ o nekom jedinstvenom razvitku.

Unutar tog, neorganskog događanja možemo razlikovati četiri faze:

1. Prva faza od 1945. do 1953. Značajno je za tu fazu da je to poslijeratno razdoblje; prevladava više »zapadnjačka« koncepcija odnosa između pojedinca i države.

Valja tu ponajprije spomenuti četiri ženevske konvencije (12. kolovoza 1949.), o poboljšanju sudbine ranjenih i bolesnih u ratnim prilikama, na kopnu i na moru, te konvencije o ratnim zarobljenicima i o zaštiti civilnog stanovništva. Od konvencija Ujedinjenih naroda valja istaknuti onu protiv genocida (9. prosinca 1948.), zatim Satut Visokog komesarijata Ujedinjenih naroda za izbjeglice (14. prosinca 1950.) i Konvenciju o Statutu o izbjeglicama.

Posebno mjesto unutar te skupine ima Evropska konvencija za zaštitu čovjekovih prava i temeljnih sloboda od 14. studenoga 1950. Svi njezini članovi potpisnici pripadaju, naime, zapadnoj orijentaciji, a poštovanje čovjekovih prava uvjet je članstva zajednice tih država. Tu je karakteristična orijentacija više prema građanskim i političkim, a manje prema socijalnim pravima, o kojima će biti govora tek 1961. u socijalnoj karti. Konvencija je, također, više izjava da se prava već uvažavaju, a manje instrument da se postignu. No novost je u tome što se pojedincu pruža mogućnost da preko državnih nadležnosti apelira na zajednicu.

Problemima rada, u prvom redu u industrijaliziranim zemljama, posvećene su konvencije Međunarodne organizacije rada (1948., 1949.). U kulturi aktualno je pitanje slobode informacije, ali se stvari, zbog nezainteresiranosti zemalja trećega svijeta i sumnjičavosti istočnog bloka, nisu mnogo pomakle naprijed. Značajna je, naprotiv, Konvencija o političkim pravima žene Ujedinjenih naroda od 20. prosinca 1952. i o jednakosti pri radu Međunarodne organizacije rada.

2. U drugom razdoblju, od 1954. do 1963., nastaju nove slobodne države trećega svijeta. Time se ujedno mijenja sastav Ujedinjenih naroda i njezinih komisija, te je daljnji razvitak pomalo kaotičan. Nad »zapadnjačkom« koncepcijom prava pojedinaca prevladavaju interesi novih kolektiva. U tom smislu oblikuju se Konvencija o stjecanju nezavisnosti kolonijalnih zemalja i naroda i o njihovu ekonomskom suverenitetu (1960. i 1962.). Na kulturnom polju značajna je Deklaracija o načelima međunarodne kulturne suradnje Unesca (1966.).

To su godine jačanja borbe protiv diskriminacije, koja nalazi svoj izraz u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o isključvanju svih oblika diskriminacije (20. listopada 1963.) uz dokumente protiv diskriminacije pri radu i u izobrazbi.

Borba protiv diskriminacije iznosi na površinu skupine u koje se organiziraju diskriminirani pojedinci tražeći međunarodnu podršku (Južna Afrika). Od afirmacije čovjekovih prava radije se prelazi u borbu protiv nepravde, ali se, na žalost, stvar politizirala, tako da nastaju diskriminacije u podršci koja se pruža različitim takvim skupinama.

Djelatnost toga razdoblja izražava se u Konvenciji o ropstvu (OUN 7. rujna 1956.) i Konvenciji o ukidanju prisilnog rada (Međunarodna organizacija rada). Također su vrlo važni akti o osobama bez državljan-

stva. Ujedinjeni narodi bave se i izradom nekih minimalnih pravila o postupanju sa zatvorenicima.

U to vrijeme dolaze na red i problemi nekih »društveno slabijih kategorija«. Riječ je o pravima žena, o čemu se malo raspravlja, te se i malo provodi. Potpisuje se Konvencija o narodnosti udane žene i o minimalnoj dopuštenoj dobi za brak. Deklaracija o pravima djeteta stiže tek 1959., i to tek nakon već višegodišnjeg vrlo intenzivnog zauzimanja oko stvarnih pomoći.

U tom se razdoblju, napokon, osjeća intenzivna »regionalizacija«, tj. pojedini dijelovi svijeta, kontinenti, skupovi država definiraju i promiču prava čovjeka na zajedničkom teritoriju.

U tom periodu, tj. od 1954. do 1963., razvitak ide u trima smjerovima. Uz interese za čovjeka pojedinca, sve više jača interes za skupine i njihova prava. Taj se interes, na žalost, pretvara uglavnom u kontestaciju protiv viših grupa i u polemičke deklaracije, dok uloga skupina u društvu ostaje neodređenom. U drugom smjeru izbijaju na površinu ekonomska i socijalna prava. Teškoće se i tu pojavljuju pogotovu zbog toga što je manje jasno prema kome se ta prava odnose. Treći smjer polazi u potragu za moralnim i materijalnim uvjetima pod kojim bi se formalno deklarirana prava mogla doista ostvariti. Ta je tendencija na neki način suprotna evropskoj tendenciji koja ide za tim da se prava osiguraju juridičkim sustavima jamstva.

3. Treće razdoblje, od 1964. do 1973. Nastavljaju se tendencije iz prethodnog perioda, ali odnosi postaju sve složeniji. Rađaju se napetosti između istočnog i zapadnog bloka i nesvrstanih. Budući da ovi treći posjeduju većinu glasova u međunarodnim ustanovama, njihov se utjecaj osjeća posvuda gdje se zaključci izglasavaju.

Najvažniji je akt toga razdoblja završetak obvezatnih normi za aktualizaciju moralnih načela Deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. (16. prosinca 1966.). Razrađuje se također (18 godina nakon Deklaracije) Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Ta će tri dokumenta stupiti na snagu tek 1976. Ima u njima nekih neodređenih formulacija nastalih zbog kompromisa između različitih filozofija, ali se ipak uspio konačno izradati jedan broj odluka o ljudskim pravima.

Teheranska proklamacija (1968.) i, pogotovu, Deklaracija o socijalnom napretku i razvitku (1969.), a zatim načela međunarodne kulturne suradnje (1966.), značajni su dokumenti, ako sve oblike društvenog života stavljaju u nadležnost i odgovornost države. Pogotovu je vrlo jasno zacrtana uloga obitelji.

Stvari se inače razvijaju i diferenciraju unutar već deklariranih područja prava, kao npr. osuda rasne diskriminacije i osuda diskriminacije žena. Na polju rada osigurava se zaštita radničkih predstvnika i dogo-

vara se politika zapošljavanja. Što se tiče izbjeglica, definira se statut i deklarira pravo na azil.

4. U tom periodu, kao i u slijedećem, od 1974. do 1980., sve više jača svijest o nehumanosti rata i njegovih postupaka, tako da se zanimanje usmjeruje prema toj strani. Riječ je osobito o stradanju civilnog stanovništva, npr. dokumenti o ženama i djeci u ratu. Posebnu brigu privlači sve snažnija pojava međunarodnog terorizma.

U ovom posljednjem razdoblju mogu se razabrati uglavnom tri značajke: u prvoj rundi Helsinških akata priznato je načelo nemiješanja u unutrašnje poslove drugih država. To je uz već proklamirana opća ljudska prava zapravo dovelo do instrumentalizacije tih prava. Slično se dogodilo i s pravima slobdnog kolanja osoba i ideja. Univerzalna deklaracija o definitivnom uklanjanju gladi i pothranjenosti (16. studenoga 1974.) pokazala je da nije isto proklamirati prava i ostvariti ih. No i tu su učinjeni korisni koraci prema stvarnim programima. Napokon su s Komitetom za prava čovjeka stvoreni odgovarajući instrumenti i mehanizmi garancija. Ostaje, dakako, vidjeti koliko će biti djelotvorni.

* * *

Dakako, sada bismo se mogli ili morali upitati što zapravo pomažu ti akti i te deklaracije. Problem je što postoji temeljna razlika između državne zajednice (političke zajednice) sa svojim zakonima, egzekutivom i sankcijama, i međunarodne zajednice država koje su suverene jedinice i u načelu samo dobrovoljno članice međunarodnih organizacija. Pravo međunarodnih dokumenata postaje djelotvornim tek kad ga članice konvencija ratificiraju za svoja područja i kada stvore stvarno efikasne instrumente kojima ga, dakako u svojem tumačenju, provode. Tako je npr. Deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. zapravo samo poticaj i ideal prema kojemu bi države morale težiti ostvarujući ga svojim zakonodavstvom. Bila bi zabluda misliti da svatko već na osnovi te deklaracije može doista i ostvariti prava koja mu ona priznaje.

Pravo se, naime, može ostvariti samo unutar nekog pravnog poretka. Taj se pak sastoji od triju elemenata:

1. kolektiv koji kao sustav međuljudskih odnosa sadrži neke odredive osobe u nekom odredivom prostoru i vremenu;

2. ljudi koji pripadaju tom sustavu;

3. mjerodavna instancija koja na osnovi nekog važećeg mjerila svakom članu toga sustava dodjeljuje njegovo mjesto dajući mu neka ovlaštenja i nameću mu neke dužnosti; koja mu to mjesto nekako jamči u svrhu stabilnosti te organizacije i izmjene dobara.

Kratak pregled povijesti rađanja i ostvarivanja ljudskih prava u prvom dijelu ovoga članka donio sam i zato da bi se vidjelo kako je

svaki zahtjev za nekim pravom u korelaciji s nekim objektivnim sustavom u kojemu se može ostvariti. Što je npr. bilo moguće u Americi na kraju 18. stoljeća, nije bilo moguće u Rusiji toga doba. Zato nisu dostatni samo zahtjevi i deklaracije nekih prava nego je za njihovu aktualizaciju potrebno omogućiti objektivni sustav odnosa unutar kojeg se mogu ostvariti. Takav pak sustav ne ovisi jednostavno o nečijoj slobodnoj volji, još manje o njegovim deklaracijama, nego nastaje i mijenja se pod pritiskom povijesnih činilaca. To je, uostalom, razumljivo. Čovjek je, doduše, slobodno biće, ali ne sasvim, jer je i u svojim pojedinačnim činima uvjetovan svojim naslijeđem, odgojem, vanjskim mogućnostima djelovanja itd. Zato se o pojedincu može s nekom vjerojatnošću govoriti što će u pojedinim prilikama učiniti. Ako je riječ o mnoštvu, vjerojatnost se očituje u raspodjelama većine i manjine, te ima smisla govoriti o zakonitostima povijesti, u kojima na svoj način dolaze do izražaja različiti ekonomski, politički, idejni činioci.

Zato u radu oko ostvarivanja ljudskih prava nije najvažniji posao njihove kodifikacije i deklaracije, premda je to, mimo svake sumnje, važan posao, nego rad na ostvarivanju objektivnih uvjeta unutar kojih se doista mogu ostvariti. Pri ostvarivanju pak kadikad vrijede druge zakonitosti nego na papiru. Američka prohibicija nije dokrajčila uživanje alkoholnih pića među stanovništvom, ali je stvorila vrlo pogodne uvjete za razvitak krijumčarskog kriminala. Priznavanje obilnih sloboda pojedincu može dovesti do izrabljivanja onih slabijih, jer slobodu uživaju ne samo oni dobronamjerni nego i oni zlonamjerni. Demokratsko uređenje unutar ekonomski slabijih zemalja može biti prilika da im ekonomija postane ovisnom o ekonomski snažnim inozemnim grupama. Nije, stoga, slučajno što mnoge ekonomski slabije zemlje teže prema režimima koji ograničavaju individualnu slobodu.

Razumljivo je iz tih odnosa što Franco Alberto Casadio[3] upozorava na činjenicu da međunarodno formuliranje čovjekovih prava uglavnom samo priznaje ono što već nekako postoji te zbog dugotrajnih razrada koje prethode kodificiranju i ratifikaciama uglavnom zaostaje za stvarnim prilikama. Tu je kudikamo djelotvorniji konkretan napor međunarodne kooperacije pri uklanjanju raznih zala, jer se uključuje prema potrebama i prilikama te se često ostvaruje prije formulacija i njihovih usvajanja.

* * *

Neka mi ovdje bude dopušteno — premda iskače iz okvira teme — da u obliku korolarija nešto kažem o tome što pred takvim stanjem može Crkva.

---

[3] Usp. GINO CONCETTI, *I diritti umani, dottrina e prassi*, Rim 1982, str. 261.

I ona je kao mnoštvo i skupina ljudi podvrgnuta povijesnim uvjetima, što obilato potvrđuju njezina prošlost i njezina sadašnjost. U vremenima smo previranja i nesigurnosti te je razumljivo što se to odražava i na njezine nutarnje prilike, tako da i u njoj angažmani teku u različitim smjerovima: negdje je u prvom planu pitanje prava pojedinaca, drugdje su to prava obitelji, manjine, klase, nacije itd. Sve to dobiva svoje odgovarajuće naglaske na teološkom planu.

No ima i nešto specifično. Sv. Pavao npr. ne propovijeda protiv ropstva kao društvene ustanove, ali, kako svjedoči Poslanica Filemonu, vraća gospodaru njegova odbjegla roba Onezima da ga primi kao korisnijeg od roba, kao brata ljubljenoga. Ni Evanđelja ne donose nikakvih propisa o državi, o ekonomiji ili o uređenju društva, premda su uvijek djelovala revolucionarno kad god im se dalo da progovore. Ni Evanđelje, naime, ne može ostvariti *freedom from want* (slobodu od oskudice) tamo gdje nema stvarnih uvjeta za to. No ono upozorava čovjeka (mislim uvijek na pojedinca, osobu) da u njemu postoji i transcendentna dimenzija, tj. da usprkos svemu nije posve određen povijesnim uvjetima, nego da je, naprotiv, u bilo kakvim povijesnim uvjetima još uvijek moguć poseban odnos među ljudima koji im omogućava da i pod najtežim uvjetima budu ljudi, budu braća, tj. da priznaju jedan drugomu neko područje nepovredivosti i prvotne važnosti. Ta je dimenzija u isto vrijeme transcendentalna, tj. prelazi sve razike između ljudi, te zahvaća po Kristovoj volji i onoga zloga i neprijatelja. Bog se, naime, u svojem dobru ne da uvjetovati ničijim zlim djelima (Mt 5,43—47) te se to zahtijeva i od kršćanina. Tu je kršćanin, što se tiče društvenih odnosa, doista na apsolutnoj točki, te je doista slobodan i kreativan.

Nije, dakle, riječ o tome da se Crkva posluži međunarodno deklariranim pravima čovjeka samo da bi osigurala zasebno pravno područje za neke koji žele živjeti drukčije od nekih drugih, još manje da se njima posluži radi vlastite propagande. Nije riječ ni o tome da se isključivo zauzima za prava pripadnika neke skupine, koliko god ta prava bila opravdana, ili pak da sačuva neke oblike i odnose života iz nekih davnih vremena, nego joj je, čini se, prva dužnost da svagda, i u najtežim vremenima, otvara ljudima oči za »mogućnost da budu sinovi Božji« (Iv 1,12). A bit će to ako se budu tako ponašali jedan prema drugomu kako to zahtijeva Riječ Božja.